

รำมอญ: ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม ในจังหวัดปทุมธานี

MON DANCE: THE HISTORY AND THE INHERITANCE OF CULTURAL HERITAGE IN PATHUM THANI PROVINCE

ดุสิตธร งามยิ่ง^{1*}
Dusittorn Ngamyang

บทคัดย่อ

วิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี วิธีการดำเนินการวิจัย ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย หลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และข้อมูลภาคสนาม จากการสังเกต สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวนทั้งหมด 100 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ 20 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 40 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป 40 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง และแบบสนทนากลุ่ม การตรวจสอบข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า และนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มจากการอพยพของชาวมอญที่หนีภัยสงครามตั้งแต่สมัยอยุธยา ก่อนรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พ.ศ. 2203 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จากเมืองเมาะตะมะและเมืองใกล้เคียง มาอยู่ที่สามโคก จังหวัดปทุมธานี ระหว่างที่อพยพเข้ามานั้นอาจจะมีนักแสดงเข้ามาด้วย เริ่มแรกจะแสดงเฉพาะในวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญ ภายหลังเป็นที่นิยมแพร่หลาย โดยเฉพาะประเพณีงานศพ เพราะชาวมอญมี ขนบ จารีต เกี่ยวกับความเชื่อว่าได้บุญและถือว่าเป็นงานมงคลร่วมยินดีแก่ผู้ตายที่ได้ไปสู่สุคติ ซึ่งรำมอญมีจารีต วัฒนธรรมของการรำที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยการจำ เริ่มแรกเป็นการถ่ายทอดจากครุุ่มมอญโดยตรง แต่ต่อมาสภาพแวดล้อม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมเปลี่ยนไป จึงทำให้ผู้ที่ถ่ายทอดในรุ่นต่อ ๆ มาได้นำแนวคิดของตนมาผสมผสานสร้างสรรค์เพื่อให้สอดคล้องเกิดความสุขสมบูรณ์ และสวยงามตามต้องการของสังคมและวัฒนธรรม

คำสำคัญ: รำมอญจังหวัดปทุมธานี ความเป็นมา การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม

¹สาขาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี
*ผู้นิพนธ์ประสานงาน E-mail: early.birds@hotmail.com

ABSTRACT

This investigation has the following objectives: to study the history and the inheritance of cultural heritage in Pathum Thani Province. This qualitative research was conducted in Pathum Thani Province (the central of Thailand). Data were collected from documentary study and field data by means of observation, interview and group discussion. Workshops were also held with a total of 100 attendees, comprised of 20 key informants, 40 casual informants and 40 general informants. Data were validated using a triangulation technique and findings were presented using descriptive analysis.

The research found that the history and the inheritance of cultural heritage of Mon Dance in Pathum Thani Province. The assumption that was started with the migration of Mon people who escaped from Ayutthaya period before the reign of King Narai (1160) until Rattanakosin period, from Martaban and nearby towns (south of Myanmar) to Sam Khok, Pathum Thani Province in Thailand. While immigrants came, the performers likely came too. At first Mon dance was performed only in the culture and tradition of Mon people later became so widely popular especially in the traditional funeral ceremonies, because of believing as merit celebration, sending one who passed away to the heaven. The cultural of Mon Dance was transmitted from generation to generation by the memory. At first, it was transmission by Mon teachers. Then the environment, tradition and culture changed so that in the next generation, they were bringing their ideas into creative for the perfect and beautiful as the needs of the society and culture.

Keywords: Mon Dance in Pathum Thani Province, The history, The inheritance of cultural heritage

บทนำ

วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง จนเจริญงอกงาม วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนรุ่นก่อน และได้สืบทอดกันมา ซึ่งมีความคิดเห็นหรือการกระทำในลักษณะเดียวกัน เช่น ภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี (พระยาอนุมานราชธน, 2501) นอกจากนี้วัฒนธรรมเกิดขึ้นมาเพื่อการดำรงชีวิต และถ่ายทอดไปยังรุ่นสู่รุ่น เช่น วัฒนธรรมของชาวมอญในจังหวัดปทุมธานี ที่มีขนบ จารีต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต ได้แก่ วัฒนธรรมการแต่งกาย จะนุ่งผ้าถุงยาวกรอมเท้า ใส่เสื้อแขนกระบอก และมีผ้าคล้องคอ หรือพาดบ่า ประเพณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ ที่นอกเหนือไปจากการทำบุญบ้าน รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่แล้วก็จะมีการละเล่น เช่น การละเล่นส่บ้า การละเล่นทะเล่ การแห่ทางหงส์ธงตะขาบ รำมอญ ฯลฯ

รำมอญในจังหวัดปทุมธานีเป็นที่นิยมและรู้จักตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้มีการกล่าวไว้ดังนี้ ทองคำ พันนัทธิ (2524 อ้างใน พงษ์ศิริ ศิลปบรรเลง, 2540) ได้กล่าวว่า รำมอญในจังหวัดปทุมธานีเป็นที่นิยมในหมู่ของชาวมอญ และยังเป็นที่ยอดนิยมของชาวไทยอีกด้วย นิยมจ้างคณะรำมอญไปแสดงในประเพณีงานศพ และประเพณีงานต้อนรับแขกเมืองอยู่เสมอ จึงเป็นอาชีพหนึ่งที่ทำรายได้ดี ส่วน นาฏยา สุวรรณทรัพย์ (2525 อ้างใน ดุสิตธร งามยิ่ง, 2559) ได้กล่าวว่า รำมอญเป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวปทุมธานี ซึ่งเป็นการแสดงอย่างหนึ่งโดยได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ที่ได้อพยพมาอยู่สามโคก รำมอญแต่เดิมใช้แสดงได้ทุกโอกาสไม่ว่าจะเป็นงานประเภทใด ก็นิยมจัดรำมอญขึ้น โดยยึดถือแบบแผนเดิมจากประเทศมอญ แต่ระยะหลัง ๆ คนเริ่มนิยมใช้รำมอญ ในงานศพ และมักจะเป็นศพพระผู้ใหญ่แต่ต่อมาก็กลายเป็นการรำในงานศพทั่วไป และรจนา สุนทรานนท์ (2548) ได้กล่าวว่า ลักษณะลีลาท่ารำของรำมอญ จะมีลักษณะซ้ำเนิ่นนาน มีการก้าวรวมเท้ายึดตามจังหวะตะโพนในลีลาของการรำแบบมอญ ซึ่งบ่งบอกว่าชาวปทุมธานีมีเชื้อชาติมอญอาศัยอยู่ การรำมอญบ่งบอกถึงวัฒนธรรม และประเพณีของชาวมอญที่ชอบร้องรำ มีการสืบทอดสู่ลูกหลาน โดยจะรำในงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งงานมงคล และงานอวมงคล แต่เนื่องจากท่วงทำนองเพลงมีความเชื่องช้า เศร้าสร้อย ดังนั้น ผู้คนส่วนใหญ่ก็จะนิยมนำรำมอญมาแสดงกันในประเพณีงานศพ ประกอบกับชาวมอญก็มีความเชื่อว่าการรำมอญในงานศพนั้น ถือว่าเป็นการรำเพื่อให้ความเคารพสักการะแก่ผู้ตายและส่งผู้ตายสู่ภพภูมิที่ดี

จากเอกสาร งานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น รำมอญในจังหวัดปทุมธานีถือว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกและเป็นที่รวบรวมอัตลักษณ์ของชาวมอญในจังหวัดปทุมธานีไว้มากมาย เช่น การแต่งกาย กระบวนการรำ ทำนองเพลง ดนตรี และจารีต วัฒนธรรมต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น สิ่งเหล่านี้ ไม่สามารถบ่งบอกถึงที่มาได้อย่างแน่ชัดว่ารำมอญในจังหวัดปทุมธานีนั้นปรากฏหลักฐานตั้งแต่เมื่อไหร่ ใครเป็นผู้นำเข้ามา ใครเป็นผู้ถ่ายทอด และใครเป็นผู้สืบทอด มีพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงอย่างไร ซึ่งเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ได้กล่าวถึงความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของรำมอญในจังหวัดปทุมธานีน้อยมาก จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัย เรื่อง รำมอญ: ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี ขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัย หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ และทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาเนื้อหาที่จะนำไปสู่ข้อค้นพบประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชากรที่อยู่ในจังหวัดปทุมธานีที่มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยเรื่องนี้ ส่วนกลุ่มตัวอย่าง ได้คัดเลือกแบบสุ่มเจาะจง และไม่เจาะจง รวมทั้งสิ้น 100 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) จำนวน 20 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) จำนวน 40 คน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จำนวน 40 คน ที่สามารถให้ข้อมูลในด้าน

วิชาการเชิงลึกเกี่ยวกับความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี ในประเด็นที่ทำการศึกษ ได้แก่ กระบวนท่ารำ ทำนองเพลง ดนตรี การแต่งกาย นักแสดง ระยะเวลาในการแสดง และจารีต วัฒนธรรม วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยใช้แบบสอบถามแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แล้วนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ สรุป อภิปรายผล ตรวจสอบข้อมูล โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า แล้วนำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

งานวิจัย เรื่อง รำมอญ: ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร งานวิจัย หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติ และผู้ให้ข้อมูลทั่วไป แล้วนำมาวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

รำมอญในจังหวัดปทุมธานี แต่เดิมคนทั่วไปจะเรียกว่า “มอญรำ” หมายถึง การเรียกตามลักษณะเชื้อชาติของผู้รำที่มีเชื้อชาติมอญ ต่อมาได้เปลี่ยนจากคำว่า มอญรำ มาเป็น “รำมอญ” หมายถึงลักษณะการแสดงแบบมอญ (นาฏยา สุวรรณทรัพย์, 2557) โดยมีชื่อเรียกเป็นภาษามอญว่า “ปัวฮะป็น” แปลว่า มหรสพตะโพน “หลีห์ เม็กแฝะ” แปลว่า รำมอญงานศพ “เรีอะฮะป็น” แปลว่า รำตะโพน (กษพร ตรำโมท, 2541) “เลอะฮ์โหม่น” แปลว่า รำมอญ (องค์ บรรจุน, 2558) ความเป็นมาของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านกระบวนท่ารำ พบว่า รำมอญมีอัตลักษณ์เด่นชัด คือ การโยกตัวและกระเียบเท้า โดยฟังจังหวะของตะโพนมอญเป็นหลัก ผู้แสดงรำมอญที่สืบตามอัตลักษณ์บุคคลจากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่จะปรากฏชื่ออยู่ในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2457) เช่น ป้าลำไย อาศัยอยู่ชุมชนวัดเมตตารามค์ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว และป้ามะทออี ที่แปลเป็นภาษาไทยว่า แต่งอ่อน อาศัยอยู่ชุมชนบางปรอก วัดหงษ์ปทุมมาวาส ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว ซึ่งป้าแต่งอ่อนเคยไปรำในวังของกรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจมาแล้ว (นาฏยา สุวรรณทรัพย์, 2557) คุณป้ากุหลาบ ปัจจุบันอายุ 94 ปี คุณป้าอบ ปัจจุบันอายุ 85 ปี คุณป้าระเบียบ ปัจจุบันอายุ 82 ปี อาศัยอยู่ในชุมชนมอญ วัดหงษ์ปทุมมาวาส จังหวัดปทุมธานี (ประพัฒน์ กองศรี, 2557) ลุงประโงน จะคล้ายมุขอาศัยอยู่บริเวณชุมชนวัดบางเตย ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว (วัชรีย์ ทองชายเดช, 2557) เป็นต้น โดยบรรพบุรุษของกลุ่มนักแสดงเหล่านี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะอพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ และเมืองไกล่เคียง (ทางตอนใต้ของประเทศพม่า) โดยจากหลักฐาน ชื่อสถานที่นักแสดงได้อาศัยอยู่มีความหมายคล้ายคลึงกับชื่อหมู่บ้านในเมืองเมาะตะมะและเมืองไกล่เคียง เช่น ชุมชนวัดเมตตารามค์ อยู่ในตำบลเชียงรากน้อย เป็นชื่อของแม่น้ำ “ปีฮะตางค์” ในเมืองเมาะตะมะ, ชุมชนบางปรอก อำเภอเมืองปทุมธานี เป็นชื่อหมู่บ้าน “กวานฮะเรีอะฮะร็อก” แปลว่าหมู่บ้านอ่างปลาร้า อยู่ในเมืองมูร์เติง เป็นต้น (วิวัฒน์ วงศ์ศุภไทย, 2551) (ภาพที่ 1) ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะต้องการให้กลุ่มผู้อพยพได้รวมตัวเป็นกลุ่มเดียวกันเพื่อป้องกันการพลัดหลง และรำลึกถึงถิ่นฐานที่จากมา

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์อาจารย์นาฏยา สุวรรณทรัพย์, ประพัฒน์ กองศรี และวัชรีย์ ทองชายเดช
ที่มา: ดุสิตธร งามยิ่ง (2557)

สำหรับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านกระบวนการทำรำ พบว่า นักแสดงรำมอญส่วนใหญ่จะไม่มีความสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับตระกูลหรือญาติพี่น้องที่มีเชื้อสายเป็นนักแสดงรำมอญมาก่อน ซึ่งตั้งแต่บรรพบุรุษที่อพยพเข้ามาจนถึงรุ่นบิดา มารดา หรือญาติพี่น้องส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพรับราชการ ค้าขาย เกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงอาชีพของชาวมอญในจังหวัดปทุมธานีที่จัดบันทึกโดยอองซีเออร์ เดอร์ รามา โดยเข้ามาในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้บันทึกแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของบ้านสามโคกไว้ด้วย และหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ขุดค้นพบแหล่งเตาเผาไม่น้อยกว่า 15 เตา ผลิตภัณฑ์ที่ค้นพบ ได้แก่ ตุ่ม อ่าง ครก กระปุก โถ หม้อน้ำ ซึ่งภาชนะบางส่วนมีการตกแต่งลวดลายต่าง ๆ เช่น ดอกพิกุล กระจิง ฯลฯ (วีรวัฒน์ วงศ์ศุภไทย, 2551) (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 โบราณสถานเตาโอ่งอ่าง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
ที่มา: ดุสิตธร งามยิ่ง (2557)

ซึ่งนักแสดงรำมอญส่วนใหญ่จะมีความชื่นชอบและมีใจรักในการรำ โดยเริ่มแรกจะพบเห็นรำมอญจากงานเทศกาลหรือกิจกรรมประเพณีต่างๆ เช่น งานสงกรานต์ หรืองานศพ แล้วก็จดจำ

กระบวนท่ารำแอบมาฝึกซ้อม หรือรำตาม จนผู้ใหญ่ได้พบเห็นว่ามี ความชื่นชอบใจรักและมีพรสวรรค์ ประกอบกับรูปร่างหน้าตาสวยงามหมดจดหน่วยก้านดี ก็จะไปฝากตัวเป็นศิษย์กับนักแสดงรำมอญ ที่อาวโสและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปที่เรียกว่า “ครู” หรือได้รับการเชื้อเชิญจากครูโดยตรง ให้มาสมัครฝึกหัดเรียนรำมอญ รำมอญจะหัดรำตั้งแต่เด็ก ๆ ประมาณช่วงอายุตั้งแต่ 6 ปี ขึ้นไป โดยจะฝึกหัดในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกเรียนหรือช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์ บริเวณที่มีพื้นที่ เช่น วัด เป็นต้น รูปแบบการฝึกหัดนั้น จะเริ่มตั้งแต่การตัดมือ การตั้งมือ การใช้ลำตัว การวางเท้า การเชยิบเท้า การฟ้งและจับจังหวะตะโพนมอญ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการรำ เมื่อส่วนประกอบของสรีระร่างกายได้ คุณลักษณะตามที่ครูต้องการแล้ว ครูก็จะสอนกระบวนท่ารำ โดยเริ่มจากครูจะรำให้ดูเป็นตัวอย่าง จากนั้นลูกศิษย์ก็จะรำตาม ครั้งละหนึ่งกระบวนท่ารำ จนครบ 12 - 13 กระบวนท่ารำ ซึ่งในแต่ละ กระบวนท่ารำจะมีชื่อเรียกเป็นภาษามอญ เช่น เพลงรำมอญที่ 1 ชื่อท่า “ฮาฮุยฮะกะ”, เพลงรำมอญ ที่ 2 ชื่อท่า “ท่ารำละบ๊ะซาน” เป็นต้น แต่ในปัจจุบันนี้ผู้แสดงส่วนใหญ่ไม่สามารถที่จะเรียกชื่อท่ารำที่เป็นภาษามอญได้แล้ว เพราะสำเนียงภาษาไม่คุ้นหู ยากแก่การออกเสียงจึงใช้การเรียกชื่อตาม นามาศัพท์ของนาฏศิลป์ไทยแทน เช่น เพลงรำมอญที่ 1 ชื่อท่า “ตั้งมือ”, เพลงรำมอญที่ 2 ชื่อท่า “จับข้าง” เป็นต้น (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 กระบวนท่ารำมอญเพลงที่ 1 ท่ารำ “ฮาฮุยฮะกะ” และเพลงที่ 2 ท่ารำ “ละบ๊ะซาน”
ที่มา: ดุสิตธร งามยิ่ง (2557)

หลังจากที่มีการต่อกระบวนท่ารำมอญเสร็จแล้ว ครูก็จะมีการทบทวนและมีทดสอบเพื่อฝึก การจำ ปฏิภาณไหวพริบ เช่น ให้ลูกศิษย์รำให้ดูตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนท่ารำ เมื่อลูกศิษย์ฝึกหัดจน ชำนาญแล้ว ครูก็จะนำไปแสดงตามงานต่าง ๆ

ความเป็นมาของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านทำนองเพลง ดนตรี พบว่า เพลงรำมอญ จะบรรเลงด้วยวงดนตรีปี่พาทย์มอญ เดิมประกอบด้วย ปี่มอญ, ระนาดเอก, ฆ้องมอญวงใหญ่, ตะโพนมอญ, เปิงมาง และโหม่ง (ใบเดียว) แต่ปัจจุบันจะเพิ่มเครื่องดนตรี ที่เรียกว่าวงวงปี่พาทย์มอญ

เครื่องใหญ่ ประกอบด้วย ปี่มอญ, ระนาดเอก, ระนาดเอกเหล็ก, ระนาดทุ้ม, ระนาดทุ้มเหล็ก, ซ้องมอญวงใหญ่, ซ้องมอญวงเล็ก, ตะโพนมอญ, เปิงมางคอก, ฉิ่ง, ฉาบเล็ก, ฉาบใหญ่ และโหม่ง 3 ใบ (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 วงปี่พาทย์มอญ และซ้องมอญ
ที่มา: ดุสิตธร งามยิ่ง (2557)

ส่วนเพลงร่ำมอญในอดีตจะมี 10 เพลงร่ำมอญ ได้แก่ เพลงโหมโรง ซอป่าต เพลงร่ำมอญที่ 1 ปลื้หัดัว หรือ ยากจ้ำหะเป็น, เพลงร่ำมอญที่ 2 กะปี่ะซาน, เพลงร่ำมอญที่ 3 คอหมอ, เพลงร่ำมอญที่ 4 ขะว้าวัว, เพลงร่ำมอญที่ 5 ขะว้าวะนอม, เพลงร่ำมอญที่ 6 ไม่ทราบชื่อ, เพลงร่ำมอญที่ 7 อะยาน หรือ ซ้ำตยัต หรือ กะวะกลั้ว, เพลงร่ำมอญที่ 8 หะว้าย, เพลงร่ำมอญที่ 9 เมี่ยงปล้ายหะเลี้ย, เพลงร่ำมอญที่ 10 ปากเมื่อยะ (พงษ์สิริ ศิลปะบรรเลง, 2540) ต่อมาภายหลังได้เพิ่มอีก 2 ถึง 3 เพลง ซึ่งในปัจจุบันนี้นักแสดงส่วนใหญ่จะไม่มีใครเรียกชื่อเพลงร่ำมอญได้ครบทั้งหมด เพราะยากแก่การจดจำด้วยสาเหตุเพราะเป็นชื่อภาษามอญ โดยจะเปลี่ยนมาเรียกเป็นลำดับของเพลงแทน เช่น เพลง 1, เพลง 2 และ เพลง 3 เป็นต้น แต่ก็จะมีบางเพลงร่ำมอญที่นิยมใช้แสดงบ่อย ๆ ก็จะสามารถเรียกชื่อเพลงร่ำมอญได้ เช่น เพลงทะแย เป็นต้น ส่วนการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมด้านดนตรีทำนองเพลงจะมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตั้งแต่รุ่นคุณทวดที่อพยพเข้ามาจนถึงรุ่นเหลนในปัจจุบัน โดยจะประกอบอาชีพนักดนตรีและบรรเลงอยู่ภายในวงเครือญาติ

ความเป็นมาของร่ำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านการแต่งกาย พบว่า การแต่งกายจะแต่งตามอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวมอญ กล่าวคือ ในระยะแรก ๆ ใครมีอะไรก็จะใส่แบบนั้นดูให้สวยงาม เรียกร้อย ผู้หญิงจะเกล้าผมมวยต่ำ สวมเสื้อคอกลมหรือคอปิดแขนกระบอกยาวถึงข้อศอกหรือข้อมือ นุ่งผ้าแบบบายซ่างยาวกรอมเท้า และห่มสไบโดยจะคล้องคอ พาดบ่า หรือห่มแบบเฉียง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกาลเทศะของงานกิจกรรม เทศกาล ประเพณีและวัฒนธรรมนั้น ๆ ส่วนผู้ชายสวมเสื้อคอกลมหรือคอปิดแขนยาว นุ่งโจงกระเบนแบบบายซ่างหรือแบบรอยเซิง มีผ้าพาดบ่าหรือพาดแบบสองชาย

สำหรับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในด้านการแต่งกาย พบว่า รูปแบบการแต่งกายก็ยังคงตามอัตลักษณ์และวิถีของชาวมอญแต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตามสภาพแวดล้อมและค่านิยม ซึ่งรำมอญในอดีตจะใช้แสดงในกิจกรรมประเพณีเฉพาะในกลุ่มของชาวมอญ แต่ในปัจจุบันนี้รำมอญเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะประเพณีงานศพ จะนิยมว่าจ้างให้ไปแสดง เพราะฉะนั้นธุรกิจของรำมอญจึงเติบโตขึ้น เกิดการแข่งขันในการว่าจ้างให้ไปแสดง ดังนั้นการแต่งกายก็เป็นปัจจัยและองค์ประกอบที่สำคัญในการแสดง จึงนำเอารูปแบบแต่งกายของนาฏศิลป์ไทยเข้ามาผสมผสาน เช่น การผมเกล้าทรงสูง ประดับด้วยเกี้ยว ทัดดอกไม้ไหว ใส่เครื่องประดับด้วยโลหะทอง ฯลฯ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นรำมอญยังคงมีผ้าสไบคล้องคอ พาดบ่า หรือห่มแบบเฉียง ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของรำมอญ (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 การแต่งกายของรำมอญแบบดั้งเดิม (1) และการแต่งกายรำมอญในปัจจุบันในเชิงธุรกิจ (2)
ที่มา: <https://sites.google.com> (1) ดุสิตธร งามยิ่ง (2557) (2)

ความเป็นมาของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านนักแสดง พบว่า ในอดีตจะไม่มีข้อกำหนดว่าผู้แสดงจะเป็นเพศใด อาศัยเพียงแต่คนที่มีความรัก ชื่นชอบ อยากรู้ และมีความพร้อมสามารถที่แสดงได้เท่านั้น ส่วนการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของนักแสดงก็ยังคงประเพณีปฏิบัติแบบเดิมแต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เนื่องจากรำมอญในปัจจุบันจะแสดงกันในเชิงธุรกิจซึ่งต่างจากในอดีตที่จะแสดงในลักษณะของจิตอาสา เพราะฉะนั้นจึงเกิดการแข่งขันกันในกลุ่มของคณะนักแสดงเพื่อให้เกิดการว่าจ้าง ดังนั้นจึงต้องมีการคัดเลือกนักแสดง ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค เช่น นักแสดงใช้ผู้หญิงที่อยู่ในช่วงอายุ 15-20 ปี หน้าตาดี รูปร่างได้สัดส่วน มีบุคลิกภาพที่ดี เช่น ยิ้มแย้ม มารยาทงาม ความสูงได้ระดับเท่ากัน ฯลฯ

ความเป็นมาของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านระยะเวลาในการแสดง พบว่า ในอดีตรำมอญใช้ระยะเวลาในการแสดงค่อนข้างยาวนาน ในแต่ละครั้งจะแสดงประมาณ 40-50 นาที เพราะเพลงรำมอญมีทั้งหมด 12-13 เพลง แต่ละเพลงมีความยาว ประมาณ 5-7 นาที ซึ่งจะแสดงครั้งเดียวจบ แต่สำหรับบางครั้งก็มีการแบ่งการแสดงเป็นช่วง ๆ เช่น งานศพ จะมีการแสดงที่เรียกว่า

“รำสลับพระสวด” โดยหลังจากที่พระสวดอิทธิกรรมเสร็จในจบที่ 1 ก็จะรำมอญในเพลงรำมอญที่ 1-3, พระสวดอิทธิกรรมเสร็จในจบที่ 2 ก็จะรำในเพลงรำมอญที่ 4-7, พระสวดอิทธิกรรมเสร็จในจบที่ 3 ก็จะรำมอญ ในเพลงรำมอญที่ 8-13 เป็นต้น ส่วนการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม พบว่า ปัจจุบันนี้ รำมอญจะเปลี่ยนรูปแบบการแสดง คือจะแสดงแค่เพลงเดียวโดยหลังจากที่พระสวดอิทธิกรรมเสร็จในจบที่ 1 เท่านั้น นอกนั้นก็ไม่นำรำไทยเข้ามาแสดง เช่น ระเบียบวิธีชัย ระเบียบสุขโขทัย เต็มแขก หรือ เชิงต่าง ๆ เป็นต้น

ความเป็นมาของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ด้านจารีต วัฒนธรรม พบว่า การแสดงรำมอญ มีการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี จากรุ่นสู่รุ่นบอกถึงอัตลักษณ์ของวิถีมอญ อย่างชัดเจน เช่น “การไหว้ครู” ซึ่งรำมอญในแต่ละครั้งต้องทำการไหว้ครู เพราะถือว่าครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้มาให้ ทั้งครูที่ยังมีชีวิตและครูที่ล่วงลับไปแล้ว ตลอดจนครูที่เป็นครูเทพ เช่น ครูฤๅษี เป็นต้น เพื่อที่จะขอให้ช่วยปกป้องรักษา ให้การแสดงรำมอญประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี อย่าเกิดปัญหาใด ๆ ในระหว่างทำการแสดง โดยจะมีเครื่องกำนัลสำหรับประกอบการบูชา ได้แก่ ดอกไม้ ธูป เทียน บุหรี่ เหล้าหรือน้ำ และเงินกำนัล นอกจากนี้รูปแบบของการแสดงรำมอญ ก็ยังบ่งบอกถึง จารีต วัฒนธรรม ของการรำอย่างชัดเจนอีกด้วย โดยพบว่าแต่ละครั้งของรำมอญ ผู้แสดงจะทำการไหว้ผู้ชมเสมอ หรือเมื่อบรรเลงดนตรีก็ไหว้ครูดนตรี และถ้าเป็นงานศพ ก็จะไหว้พระ ไหว้ศพ ไหว้ครูดนตรี และไหว้คนดู เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย รำมอญ: ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี ได้ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม รำมอญในจังหวัดปทุมธานี โดยสรุปว่ารำมอญเริ่มตั้งแต่การอพยพของชาวมอญ ที่หนีสงครามตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ จากเมืองเมาะตะมะและเมืองใกล้เคียงเข้ามาอยู่สามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ ในระหว่างที่เดินทางอพยพเข้ามานั้น อาจจะมีผู้ที่มีความสามารถ ในด้านรำมอญเข้ามาด้วย เริ่มแรกจะแสดงรำมอญเฉพาะในงานกิจกรรมประเพณีของชาวมอญ แต่ต่อมาเป็นที่นิยมจึงได้มีโอกาสไปแสดงในวังของเจ้านายของไทย โดยเฉพาะงานศพเนื่องจากเจ้านายบางพระองค์มีเชื้อสายมอญ ส่วนเพลงรำมอญ จะใช้วงปี่พาทย์มอญบรรเลงเดิมจะมี 10 เพลงรำมอญแต่ภายหลังได้เพิ่มเป็น 12- 13 เพลงรำมอญ การแต่งกาย เดิมจะแต่งตามอัตลักษณ์ วิถี ของชาวมอญ แต่ในปัจจุบันการแสดงรำมอญมีการแข่งขันในเชิงธุรกิจ เพราะนั้นรูปแบบการแต่งกายจะมีการพัฒนาให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงอัตลักษณ์ความเป็นมอญไว้ คือผ้าสไบ ผู้แสดง เดิมจะแสดงได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชายในลักษณะของจิตอาสา แต่ปัจจุบันการแสดงรำมอญส่วนใหญ่จะออกมาในลักษณะเชิงธุรกิจ จึงนิยมใช้ผู้หญิงแสดง ระยะเวลาในการแสดง เดิมจะแสดงครบทั้ง 12-13 เพลงรำมอญ โดยใช้เวลาประมาณ 40-50 นาที แต่ในปัจจุบันนิยมแสดง 1 เพลงรำมอญ ประมาณ 5-7 นาที จารีต วัฒนธรรมยังคงแบบแผนเดิม เช่น การไหว้ครู ทั้งครูที่ยังมีชีวิต ครูที่ล่วงลับไปแล้ว และครูเทพ เช่น ครูพ่อแก่ (ฤๅษี) ฯลฯ สำหรับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของรำมอญในจังหวัดปทุมธานี ผู้ที่มีบทบาทในการที่ทำให้การแสดงรำมอญเกิดการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมได้นั้น บุคคลที่สำคัญที่สุดคือผู้ถ่ายทอด ได้แก่ “ครู” ซึ่งเป็นผู้ที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดอนุรักษ์ โดยยังคงแบบแผนดั้งเดิม แต่บางครั้งก็มีการพัฒนาสร้างสรรค์ ที่เป็นไปตามกลไกของการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ค่านิยมและความต้องการ ในช่วงเวลาหรือยุคสมัยนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สุขสันต์ พ่วงกลัด (2539) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่อง พลวัตทางการถ่ายทอดวัฒนธรรม 2 กระบวนการ ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการของการถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอดประกอบไปด้วยการเรียนรู้ สืบทอดและการบูรณาการโดยมีครูเป็นศูนย์กลาง แบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ

1. ข้อมูลพื้นฐานจากการเริ่มต้นที่การฝากตัวเป็นลูกศิษย์ ครูจะพิจารณาและสังเกต โดยดูจากพฤติกรรมและการกระทำของศิษย์ เช่น พื้นฐานความรู้เดิม ความมุ่งมั่น ตั้งใจ การเอาใจใส่ ปฏิภาณไหวพริบ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ สภาพร่างกาย เป็นต้น เมื่อผ่านพิจารณาและกัตตสันใจรับเป็นศิษย์

2. การฝึกทักษะและประสบการณ์ ซึ่งแบ่งเป็นแบบโดยทางตรง เช่น การให้ฟัง สังเกต วิเคราะห์ ตีความ ด้วยวาจา จากนั้นก็ปฏิบัติเป็นแบบให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยจะมุ่งเน้นถึงความจำเป็นหลัก และโดยทางอ้อม เช่น เปิดโอกาสให้มีการคิด พัฒนา ต่อยอดองค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์ จากนั้นก็จะพาออกแสดงผลงานเมื่อมีโอกาส และแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ (2537) ที่กล่าวว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการปรับรับและปรับเปลี่ยน เป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการของสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางแนวความคิด วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน และวัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (ทรงคุณ จันทกร, 2553) กล่าวว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ว่าในวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะมีการปรับตัวที่แตกต่างกัน เมื่อสังคมนั้น ๆ ได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมใดสภาพแวดล้อมหนึ่ง จะมีพัฒนาการเฉพาะวัฒนธรรมนั้น มีการแพร่กระจายจากส่วนกลางไปยังเขตภูมิภาคที่มีการยอมรับในสิ่งนั้น การศึกษาการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจะทำให้ทราบถึงความเป็นมาของวัฒนธรรมเดียวกัน และนิยพรรณ วรณศิริ (2540) กล่าวว่า วัฒนธรรมใดจะเป็นแม่บทของอีกวัฒนธรรมหนึ่งเพื่อหาวัฒนธรรมต้นกำเนิดสามารถโดยใช้หลักวิธีการ ที่ประกอบด้วย หลักภูมิศาสตร์ การใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อศึกษา วิเคราะห์ พิจารณา จากหลักฐานที่ได้เพื่อสันนิษฐานถึงวิวัฒนาการของวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลของการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

ข้อค้นพบของการวิจัยสามารถนำไปใช้ในองค์กร หน่วยงาน สถานศึกษา ที่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ สำหรับการอนุรักษ์ พัฒนา และสร้างสรรค์ ได้แก่ สมาพันธ์วัฒนธรรมรามัญ หรือนำไปเป็นเนื้อหาสาระเอกสารประกอบการสอนหรืออ้างอิง เช่น สาขาศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมในจังหวัดปทุมธานี

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

ควรศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของการแสดงอื่น ๆ เช่น ความเป็นมาและพิธีกรรมการถ่ายทอด การรำผีหมอในจังหวัดปทุมธานีหรือศึกษาวิจัย ที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมมอญ

ในเขตพื้นที่อื่น ๆ เช่น จังหวัดราชบุรี จังหวัดลำพูน จังหวัดลพบุรี เป็นต้น เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และองค์ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กขพร ตราโมท. (2541). มอญรำ (ปัวะเป็น): ศิลปะคุณภาพของมอญ. **จุลสารไทยคดีศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา.
- ดุสิตธร งามยิ่ง. (2559). รำมอญ: ประเพณีทรงคุณค่าจังหวัดปทุมธานี. **วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์**. 6(2): 57-66.
- ทรงคุณ จันทจร. (2553). การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมขั้นสูง. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทองคำ พันนัทธิ. (2524). **ปทุมธานีในอดีต**. ม.ป.ท.
- นาฏยา สุวรรณทรัพย์. (2525). “การแสดงการเล่นพื้นเมืองของจังหวัดปทุมธานี” **สมโภช กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี จังหวัดปทุมธานี**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.
- นาฏยา สุวรรณทรัพย์. (2557). สัมภาษณ์ รำมอญ. (2557, 20 มกราคม).
- นิยพรรณ วรรณศิริ. (2540). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประพัฒน์ กองศรี. (2557). สัมภาษณ์ รำมอญ. (2557, 3 ตุลาคม).
- พงษ์สิริ ศิลปบรรเลง. (2540). **การศึกษาเพลงรำมอญของเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2557). **วงปีพาทย์มอญ**. (Online). <http://ich.culture.go.th>. (2557, 30 ธันวาคม).
- รจนา สุนทรานนท์. (2548). **การอนุรักษ์การแสดงพื้นบ้าน จังหวัดปทุมธานี**. คณะนาฏศิลป์และดุริยางค์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- วัชรีย์ ทองชายเดช. (2557). สัมภาษณ์ รำมอญ. (2557, 2 ธันวาคม).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2557). **ชาวมอญ (Online)**. <http://th.wikipedia.org>, (2557, 15 ตุลาคม).
- วีรวัฒน์ วงศ์สุปไทย. (2551). **อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์เกรียติคุณ นายแพทย์สุเอ็ด คชเสนี**. กรุงเทพฯ: เท็คโพรโมชั่น แอนด์ แอ็ดเวอร์ไทซิง.
- สุขสันต์ พ่วงกลัด. (2539). **การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดการบรรเลงซอสามสาย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์ บรรจุน. (2558). สัมภาษณ์ รำมอญ. (2558, 1 กุมภาพันธ์).
- อนุমানราชธน. (2501). **วัฒนธรรมเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2537). **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.